

169

Colecția POVESTIRI ȘTIINȚIFICO-FANTASTICE

I. ZABELIN

O TRAGEDIE DINCOLO DE CERCUL POLAR

*

EDITATĂ DE REVISTA ȘTIINȚĂ ȘI TEHNICĂ

IGOR ZABELIN

O TRAGEDIE DINCOLO DE CERCUL POLAR

★

După culegerea „Pe uscat și pe mare“ publicată de „Editura de stat pentru literatură geografică“, Moscova, 1960

Traducere de PETRU VINTILĂ și MARGARETA ROMAN

Coperta — desen: DUMITRU IONESCU

Colecția „Povestiri științifico-fantastice“
Anul VII — Nr. 169 — decembrie 1961

I. M. ZABELIN

Igor Mihailovici Zabelin s-a născut în orașul Leningrad în anul 1927. După ce a absolvit Universitatea de stat din Moscova a început să activeze ca geograf. În această calitate, a luat parte la diferite expediții — în Tuva, în Ciukotka, în Marea Ohoțk, în Saianî, pe Tian-Șan. Rodul muncii lui s-a adunat într-o serie de cărți științifice: „Problemele principale ale teoriei geografiei fizice", „Astrogeografia", „Teoria geografiei fizice".

Paralel cu activitatea lui de geograf, I. Zabelin a desfășurat o nu mai puțin interesantă muncă literară, devenind membru al Uniunii scriitorilor sovietici. Printre aceste lucrări, pomenim povestirile: „Acolo unde se întîlnesc drumurile", „Întîlniri care n-au avut loc", „Zona exploziilor", „Sub soarele boreal".

De asemenea pentru Editura geografică, I. Zabelin a scris romanul științifico-fantastic „Centura vieții", iar pentru Editura „Sovetskaia Rossia" cartea „Enigmele lui Hairhan", ce cuprinde povestirea publicată acum în Colecția noastră, precum și acelea dedicate noilor cercetări ale cronoscopiștilor: „Legenda «lumii pămîntene»" și „Enigmele lui Hairhan".

*
* *

Povestirea lui I. Zabelin publicată în Colecție este axată pe un subiect pasionant, plin de fantezie, care suscită interes și pune pe cititor în fața unor probleme de principiu: există o bază reală în ideea despre cronoscop? Imaginarea unui asemenea aparat nu contrazice caracterul ireversibil al timpului? Nu seamănă „cronoscopul" lui Zabelin cu „mașina timpului" a lui H. G. Wells?

După cum arată Zabelin, cronoscopul este o mașină electronică specială (construită după tipul mașinilor de calculat, de tradus etc.) cu ajutorul căreia chiar și numai cu niște dovezi neînsemnate s-ar putea reconstitui rapid și precis imagini trecute.

Desigur că acest aparat (despre funcționarea căruia autorul nu dă prea multe detalii) poate părea foarte ciudat, pentru unii chiar absurd. Împotriva acestor păreri vreau să aduc unele argumente.

În primul rînd, un scriitor de anticipație nu este obligat să dea prea multe amănunte tehnice despre plăsmuirile închipuirii lui, deoarece rostul său nu este de a inventa, ci de a anticipa. Există firește excepții ilustre, ca de pildă genialul părinte al astronauticii, K. Țiolkovski, a cărui povestire științifico-fantastică *„În afara Pămîntului"* este cunoscută cititorilor Colecției (nr. 120—121). Totuși genialele lui realizări științifice și tehnice precumpănesc prin valoarea lor operele lui beletristice. În mod invers, romanele lui Jules Verne au înfruntat deceniile nu prin amănuntele lor (adesea depășite de realitate), ci prin romantismul, vioiciunea și pasiunea pentru știință a eroilor săi.

Așadar nu „decorul tehnic" e capabil să dea valoare unei anticipații. Pînă la apariția cărților lui Țiolkovski, mulți contemporani ai lui Jules Verne ar fi putut socoti expulzarea unui obuz dintr-un tun ca fiind cea mai eficace metodă de a călători în Cosmos ; dar această idee s-a dovedit a fi greșită. În schimb, prețios în romanul „De la Pămînt la Lună" este încredințarea plină de optimism că în curînd omul se va elibera de lanțurile gravitației.

Cronoscopul lui Zabelin este o anticipare curajoasă cu privire la instrumentele viitorului pentru cercetarea trecutului. La urma urmei, asemenea instrumente de cercetare a trecutului au și fost construite : de pildă, prin folosirea Carbonului 14, noi putem preciza, cunoscînd timpul de înjumătățire al acestui radioelement, data unor evenimente petrecute cu mii și mii de ani în urmă. Care savant ar fi putut crede acum cinci decenii că o așchie dintr-o navă descoperită în mormîntul unui faraon e în stare să ne spună vîrsta navei : 3 620 de ani !

Exemplul „orologiului-atomic" ne poate sugera substratul real pe care l-ar putea avea cronoscopul imaginat de eroii lui Zabelin. Într-adevăr, acest aparat nu e decît un fel de „detectiv electronic", care pe baza a numeroase, dar imperceptibile detalii trage anumite concluzii, transformate ulterior în imagini. Astfel, dacă pornind de la o fosilă aparatul constată prin mijlocirea unui program paleontologic introdus în el că osul aparținuse unui mamut, nu-i va fi greu ca, „răsfoindu-și" memoria, să arate imaginea animalului dispărut.

Ideea cronoscopului nu contrazice deci ireversibilitatea timpului, după cum n-o contrazice nici o știință care dezvăluie enigmele vremilor apuse (arheologia, paleontologia, geologia etc.).

Nu același lucru se poate spune despre mașina care călătorește în timp, concepută de eroul lui Wells. Putem descifra aspectele trecutului după vestigiile și relicvele lui, dar nu e cu putință să circulăm prin el cum o facem prin spațiu. De aceea sub aspect filozofic ideea lui Wells este absurdă. Totuși romanul „Mașina timpului", apărut în 1895, are o importantă semnificație politică. Prin această „satiră sumbră, scrisă în spiritul lui Swift" — după cum o apreciază I. Kagarlițki — Wells a vrut să arate că în societatea contemporană lui — societatea capitalistă — prăpastia dintre muncitori și exploatatori se adîncește tot mai mult.

A. ROGOZ

O TRAGEDIE DINCOLO DE CERCUL POLAR*

CAPITOLUL I

în care se arată cum a început totul, de ce ne-am hotărît să facem cercetările acestei istorii misterioase, ce este un cronoscop și ce reprezintă cronoscopia în general

Povestea pe care îmi propun s-o descriu aci a pornit, ca atîtea alte povești, de la niște terfeloage găsite în podul unei case vechi. Este adevărat că n-am fost nevoiți să urcăm o scară șubrezită, cu o lumînare în mînă, ca să ajungem într-un pod dărăpănat, plin de vechituri : am primit doar un telefon din partea secției geologico-geografice a Academiei de științe, rugat fiind să trec pe acolo împreună cu tovarășul meu Beriozkin. În curtea prezidiului Academiei, la stînga clădirii centrale, se află o casă cu etaj, vopsită în galben. Am intrat în această casă și ne-am urcat la etaj. Am fost primiți de un anume Danielevski, funcționar la acea secție a Academiei, un om între două vîrste, cam gras, cu tîmplele ușor încărunțite. Habar n-aveam pentru ce fusesem chemați, dar nici nu ne-am bătut capul să ghicim. Beriozkin și cu mine ne luasem de mult un obicei să nu ne pierdem vremea cu presupuneri, deoarece pînă la urmă tot aveam să aflăm adevărul.

Cum ne văzu, Danielevski scoase dintr-un sertar două caiete subțiri, din cale-afară de uzate, cu niște mari pete de rugină pe copertă și le așeză în fața noastră.

— Iată, spuse el și le împinse ușor spre noi. Din pricina lor v-am poftit aci. Acum o lună și jumătate, ele au fost trimise pe adresa prezidiului de către Muzeul etnografic din Krasnodar. În scrisoarea ce le însoțea, directorul muzeului ne dădea de știre că aceste caiete fuseseră găsite în podul unei case dărăpănate de la periferia Krasnodarului. Actele acestea au avut o soartă fericită : ele au supraviețuit războiului civil, ba chiar și ocupației naziste...

---

* Cititorilor care vor să afle mai multe amănunte despre expedițiile arctice pomenite în această povestire le recomandăm să consulte :

„Istoria descoperirilor geografice" de I. P. MAGHIDOVICI, Ed. Științifică, 1959.

„Calea albă" de H. A. FORSTER, Ed. Științifică, 1958.

— Socotiţi cumva să fie chiar atît de vechi ? l-am întrebat eu.

— În privinţa asta nu există nici o îndoială. Cei din Krasnodar au stabilit că primele însemnări datează încă dinaintea Revoluţiei, iar ultima, din anul 1919. Este foarte greu de descifrat ce anume este scris în ele. Caietele cuprind însă ştiri despre expediţia polară a lui Andrei Jilţov...

— Jilţov ? am exclamat eu. Dar cum e cu putinţă, de vreme ce această expediţie a dispărut fără urme ? !

— Tocmai de aceea. De altfel, puteţi citi şi dv. această scrisoare...

Din ea nu aflarăm nimic nou, afară de numele autorului însemnărilor : după presupunerile funcţionarilor muzeului etnografic, aceste caiete au aparţinut unuia dintre membrii expediţiei, şi anume unuia care se numea Zalţman. Dar scrisoarea nu ne mai interesa. Cu o curiozitate în totul explicabilă şi firească, pe care n-o mai puteam ascunde, priveam caietele, fără să îndrăznim a le răsfoi...

— Mi se pare că ar trebui să vă intereseze, a spus Danielevski, care ne observa tot timpul. N-aţi fi oare de acord să cercetaţi cazul acesta ?

— Vă gîndiţi la descifrarea acestor însemnări ?

— Nu ştiu. E posibil să nu fie nevoie numai de descifrarea lor. După cîte ştiu, prezidiul Academiei ar fi gata să dea tot ajutorul la această întreprindere cu osebire grea.

— Dar de ce s-a făcut apel tocmai la noi ?

— Sînt motive destule şi binecuvîntate, tovarăşe Verbinin. E un fapt notoriu că dumneata te ocupi de cîţiva ani încoace de istoria pămînturilor nordice şi chiar ai publicat de curînd o carte. Afară de asta, eşti doar scriitor, şi aici e vorba de o poveste nemaipomenit de misterioasă. În sfîrşit, invenţia realizată împreună cu Beriozkin — cronoscopul...

„Aha, de asta era vorba, mă gîndii eu de îndată. Cronoscopul ! E adevărat că mă ocup de istoria nordului şi am călătorit mult, e adevărat că sînt scriitor, dar nu sînt oare destui oameni care se ocupă de explorarea necunoscutelor regiuni polare sau scriitori care au legături cu geografia ? Fără îndoială că e vorba numai de cronoscop, de invenţia lui Beriozkin !"

— E nevoie de o precizare, îi spusei eu lui Danielevski. Cronoscopul a fost inventat numai de Beriozkin. Dacă-i vorba însă de ideea unui astfel de instrument, ea s-a născut în mintea amîndurora în acelaşi timp.

Auzind cele spuse de mine, Beriozkin începu să se foiască în fotoliul său, eu însă nu-i dădui nici o atenţie. La urma urmei, cine anume a inventat cronoscopul n-avea absolut nici o însemnătate în împrejurarea aceea. Păcat însă că invenţia

încă nu era pusă la punct. În clipa aceea mă uitai la Beriozkin, aşteptînd parcă o încuviinţare din partea lui, şi adăugai :

— Nu există nici o garanţie că invenţia va justifica pe deplin speranţele noastre...

— Garanţie nu există, repetă după mine Beriozkin, care era un om scund, îndesat, cu umeri laţi, cu un cap mare cît o baniţă, cu sprîncene groase şi larg arcuite, cu o bărbie energică şi care făcea impresia unui om cu un spirit greoi, stîngaci, puţin capabil de o muncă intelectuală rapidă şi precisă. Uitîndu-se la el, nimeni n-ar fi crezut că are în faţa lui un matematician şi un inventator dintre cei mai talentaţi şi cu un spirit de o febrilitate remarcabilă.

— La drept vorbind, spuse Danielevski, nu ne interesează acum atît cronoscopul, cît expediţia dispărută fără urme. Hotărîţi-vă singuri dacă puteţi sau nu să vă angajaţi la aceste cercetări.

Am răspuns că trebuie să ne mai gîndim, şi Beriozkin, de acord cu mine, dădu din cap. Danielevski nu obiectă nimic, însă ne propuse să luăm caietele şi să le cercetăm în linişte şi pe-ndelete, acasă.

Le-am luat, învelindu-le cu grijă, le-am vîrît în servietă şi am plecat...

Aci, cred că e necesar să întrerup descrierea evenimentelor în succesiunea lor firească şi să caut a povesti ce e de fapt un cronoscop şi cronoscopia în general. Propunerea de a cerceta istoria expediţiei dispărute s-a nimerit să vină o dată cu terminarea lucrărilor noastre preliminare asupra cronoscopului. Ne pregăteam tocmai să supunem aparatul unor încercări amănunţite, urmînd apoi să ne prezentăm cu cererea respectivă la biroul de brevete. În fundul inimii, fiecare dintre noi doi era încredinţat că cronoscopul este o adevărată perfecţiune, dar atunci cînd Danielevski ne-a propus să punem în practică invenţia noastră, ne-am cam pierdut cu firea şi ne-am grăbit să batem în retragere. Despre cronoscopul nostru începuse de multă vreme să circule tot felul de zvonuri, iar unele amănunte de ordin tehnic s-au strecurat chiar şi în presă. Aproape toată lumea arăta o neîncredere vădită faţă de invenţia noastră. Era şi lesne de înţeles. În lumea întreagă nu erau decît doi cronoscopişti — Beriozkin şi cu mine —, iar succesele cronoscopiei erau la ora aceea aproape inexistente.

Vorbind drept, istoria pe care o povestesc aci n-a început chiar în ziua cînd am văzut pentru prima oară cele două caiete vechi, ferfeniţite şi nici în ziua cînd ele au fost găsite în podul unei case dărăpănate... Această istorisire a început cu mult înainte, în bezna unei nopţi adînci şi fără stele, în mijlocul taigalei, în clipa cînd s-a născut ideea unui cronoscop...

Mica noastră expediţie geografică lucra în Saianul de vest. Cîteva zile, din zori pînă-n noapte, am bătut potecile înguste, făcînd o mulţime de cercetări pe acest itinerar puţin umblat : descriam relieful, flora şi schimbările în caracterul văii fluviului Irkutsk. În a treia zi a călătoriei noastre, după ce am părăsit valea Irkutskului, am început să pătrundem în defileul Nuhu-daban (în traducere din buriată aceasta înseamnă „defileul cu spărtură"). Cu toţii auzisem şi citisem destule despre această neobişnuită strîmtoare şi fiecare dintre noi era dornic s-o cunoască şi s-o vadă cît mai curînd. Urcuşul era abrupt şi foarte greu, şi, cu toate că prin acele chei trecea o potecă bătătorită, un vechi altar, original, aflat la ieşirea din ele ne-a convins că vînătorii şi crescătorii de vite din partea locului, obişnuiţi cu condiţiile aspre ale acestor munţi, aveau o anume teamă de defileul Nuhu-daban. Am examinat altarul care era aşezat sub peretele unei stînci abrupte : ofrandele se compuneau în general din nişte panglici colorate agăţate de crăcile unei lariţe, din nişte monezi sau mărgele înşirate pe un fir şi chiar din ruble răsucite în suluri mici. E puţin probabil că oamenii care aduseseră aceste ofrande să mai fi crezut cu adevărat că ritualul acela i-ar fi putut ajuta la trecerea defileului, aşa era însă tradiţia, şi, după cum se vedea, obiceiul se păstrase multă vreme.

Însufleţiţi de o bună dispoziţie, ne-am continuat urcuşul, care era destul de greu. În sfîrşit, în faţa noastră a apărut Nuhu-daban-ul : la dreapta potecii se înălţa o stîncă de calcar, străpunsă printr-un orificiu ; numai cîteva pîlcuri mici de zadă creşteau, mai mult agăţîndu-se, în partea ei de sus. Am urcat pînă la stîncă şi în vîrful ei am descoperit pe neaşteptate un coif de luptă metalic. Cine, pentru ce şi cînd l-o fi pus acolo ? Trecătoarea, atît de greu de urcat, plină de legende, altarul, apoi coiful străvechi, toate astea ne-au prilejuit o stare sufletească plină de duioşie şi de romantism. Mai tîrziu, cînd am coborît cu toţii în valea fluviului Oka şi ne-am oprit ca să înnoptăm, ceasuri întregi au continuat discuţiile despre trecutul ţinutului şi despre istorie în general...

Luasem coiful cu mine. La palele unui foc, laolaltă cu Beriozkin, cercetai coiful cu multă atenţie. Era de o mărime puţin obişnuită, parcă aparţinuse unui gigant ; nu se potrivea nici unuia dintre noi, nici măcar cu aproximaţie. Era făcut din opt plăci de fier nituite, fixate în partea lor de jos cu un cerc metalic ; în faţă avea o vizieră, iar deasupra un cerc mic ce se sfîrşea cu un tub (în care probabil se înfigeau podoabe — smocuri din păr de cal sau penaje).

Noaptea adîncă, murmurul apei ce şerpuia printre pietre, vîntul rece ce venea în rafale dinspre defileu, snopii de scîntei purpurii ce izbucneau din palele focului în întunericul nopţii, luna alunecînd neauzit deasupra munţilor — toate

acestea la un loc biciuiau fantezia noastră, provocau și mai mult imaginația noastră și nu ne-a fost greu să ne închipuim cum, în urmă cu multe veacuri, un viteaz mongol, îmbrăcat în veșmintele lui de luptă, trecînd prin defileul Nahu-daban, căzu străpuns de o săgeată dușmană. Și atunci, în toiul acelei fantastice închipuiri, unul dintre noi (mai tîrziu nu am putut niciodată să ne aducem aminte cine anume) ne-a împărtășit marea lui întristare că nu putem să vedem cu ochii noștri întîmplări petrecute cu zece, o sută sau chiar trei sute de ani în urmă, că nu putem să apropiem de noi trecutele întîmplări, așa cum se pot apropia, cu ajutorul unui telescop, obiecte aflate la depărtări astronomice.

Atunci, în clipele acelea, s-a născut cuvîntul „cronoscop". A fost spus în glumă, prin analogie cu telescopul. Un telescop apropie obiectele care sînt îndepărtate de noi în spațiu, pe cînd un cronoscop ar putea să apropie întîmplări îndepărtate în negura vremurilor, poate să facă din nou vizibile evenimente care n-au lăsat decît urme vagi și îndoielnice.

Propria mea imaginație mi-l arăta pe fostul proprietar al coifului într-un chip atît de real, încît am spus foarte serios:

— Un astfel de aparat există de mult.

Toți s-au uitat mirați la mine.

— Este creierul, am explicat eu. Creierul omenesc. Oare nu este el capabil să pătrundă în negura veacurilor și să reînvie evenimentele trecutului depărtat? Oare nu reconstituim noi după obiectele ce s-au păstrat obiceiurile strămoșilor noștri, felul lor de viață, iar după armele găsite — felul lor de luptă? Nu dăm oare crezare romanelor și filmelor istorice în care se relatează lucruri petrecute cu mult în urmă?

— Nu este același lucru, interveni unul dintre tovarășii mei de drum. Omul poate să-și imagineze, hai să zicem, ceea ce s-ar petrece pe planeta Marte. Acest lucru nu poate însă înlocui niciodată un telescop adevărat și precis.

— La fel cum un telescop nu poate înlocui niciodată creierul omenesc, am răspuns fără să mă las bătut. Dacă este vorba ca să înarmăm în mod suplimentar creierul...

— Nu numai să-l înarmăm! se amestecă în discuție Beriozkin, care tăcuse pînă atunci. (Pe vremea aceea el studia matematicile la Universitatea din Moscova și, din pasiune pentru călătorii, s-a dat peste cap ca să fie primit măcar ca simplu lucrător în expediția noastră.) Nu numai să-l înarmăm, repetă el. Desigur, nici telescopul cel mai mare și modern, nici cel mai grozav cronoscop nu vor putea vreodată gîndi, dar oare nu se va lărgi cîmpul gîndirii omenești dacă la îndemîna lui vor fi puse fapte noi, încă neprevăzute?... Trecutul poate fi înțeles numai de creierul uman, dar să-l ajute, să-l facă să reînvie faptele ce-au scăpat la vremea lor minții și ochiului omenesc, asta ar putea face numai un cronoscop...

E adevărat că în creierul fiecăruia trec fel de fel de imagini fantastice, noi putem să ne închipuim că planeta Marte e locuită, putem să luăm crăpăturile tectonice drept un sistem de irigare, însă numai un telescop poate să ne dezvăluie natura adevărată a planetei Marte... Şi în interpretarea evenimentelor istorice intră adesea multe născociri, multă subiectivitate ; totuşi dacă un cronoscop ar putea să ne arate aceste evenimente într-o formă reală, nefalsificată...

— S-ar ajunge atunci la o revoluţie în istorie şi în arheologie, am exclamat eu. Sînt încredinţat că un cronoscop ar putea să aibă o influenţă enormă asupra întregii societăţi, ar putea să oblige pe oameni să judece cu mai multă severitate propriile lor fapte !

— Cronoscop, cronoscop ! rosti pe un ton sarcastic unul dintre noi. Nu v-aţi plictisit încă să pălăvrăgiţi ?... Doar tot nu e cu putinţă să fie născocit şi fabricat un astfel de aparat.

— Şi totuşi e cu putinţă, obiectă Beriozkin. Desigur, nu te gîndi la un aparat de forma unui tub, cu un sistem complicat de lentile, totuşi...

— Atunci, ce crezi că va fi ? am întrebat eu, simţind că Beriozkin vorbeşte serios şi că ideea ce ne venise în cap părea să aibă o bază reală, cu toate că baza aceea era încă de neînţeles pentru mine.

— O maşină electronică obişnuită. El se gîndi puţin şi apoi se corectă : De fapt, nu chiar una obişnuită, însă făcută după tipul maşinilor de calculat, al maşinilor de tradus şi al celorlalte asemănătoare. Ele sînt în stare să rezolve problemele matematice cele mai complicate, să traducă texte din limbi străine, să „memoreze" o mulţime de lucruri dintre cele mai variate... Realizările ciberneticii sînt de pe acum atît de uimitoare, încît putem foarte uşor să ne închipuim o astfel de maşină electronică — cronoscopul... Presupunem că acest coif ar avea o spărtură. Noi am introduce acest coif în cronoscop şi am formula dorinţa noastră, anume să fie explicată provenienţa spărturii. Cu o viteză colosală, în timp de cîteva secunde, maşina trece în revistă sute, mii şi chiar, dacă e nevoie, zeci de mii de variante şi se opreşte la una dintre ele, la cea mai verosimilă... Cu ajutorul unor fotoelemente, această variantă este fotografiată şi apoi proiectată pe un ecran. Şi atunci...

— Şi atunci pe ecran ar învia trecutul ! l-am întrerupt eu pe Beriozkin antrenat de visurile lui. Am putea vedea atunci pe viteazul mongol urcînd încet trecătoarea Nuhu-daban, am vedea cum, pitit printre stînci, îl pîndeşte duşmanul, cum cu un gest rapid acesta îşi încordează arcul şi cu o săgeată ascuţită, bine ochită, îl doboară pe viteazul ce trecea nebănuitor.

Toţi cei strînşi în jurul focului începură să rîdă. Chiar şi Beriozkin şi eu nu puturăm să nu rîdem, într-atît de fantastic păreau să sune cele spuse în seara aceea.

Au trecut destui ani de atunci, din seara aceea, şi iată că în sfîrşit cronoscopul era gata. Nu cred că merită să povestesc mai pe larg ce cale lungă şi spinoasă am fost nevoiţi să parcurgeam pînă am ajuns la invenţia noastră, prin cîte eşecuri şi dezamăgiri a trebuit să trecem şi de cîte ori am căzut pradă îndoielii şi chiar deznădejdii. Acum toate acestea sînt de domeniul trecutului şi, ca de obicei, aşa cum se întîmplă totdeauna după terminarea cu succes a unei munci îndelungate, tot ce am trăit mi se părea cu osebire frumos. Am fost însufleţiţi de o idee măreaţă, am vrut să născocim un aparat care ar putea servi ca o fereastră îndreptată spre trecutul apropiat şi chiar cel îndepărtat, un aparat cu ajutorul căruia, chiar şi numai cu nişte dovezi neînsemnate, să putem reconstitui rapid şi precis imaginea unei fapte curajoase ori a unei crime, să restabilim onoarea unui calomniat şi să demascăm pe calomniator. Noi nu cunoaştem încă toate posibilităţile invenţiei noastre, poate că în decursul vremii cronoscopul nostru va îngădui paleontologilor să vadă cu proprii lor ochi pe locuitorii de mult dispăruţi ai planetei noastre ; poate că arheologii vor putea, cu ajutorul cronoscopului, să studieze obiceiurile, practicile de muncă ale omului primitiv, iar istoricii vor putea reconstitui episoadele luptei de la Borodino sau „Bătălia popoarelor" de sub zidurile cetăţii Leipzig.

Pe scurt vorbind, noi credeam, credem şi acum, vom crede pînă la capătul vieţii că cronoscopiei, ştiinţa de a vedea trecutul, îi aparţine un viitor strălucit şi remarcabil.

Totuşi, pînă în momentul cînd pe masa noastră încă nu apăruseră cele două caiete vechi găsite la Krasnodar, noi n-am putut să ne lăudăm în nici un fel cu cronoscopul, deşi eram însufleţiţi de un sentiment total de mîndrie în faţa invenţiei noastre. Desigur că ne-a făcut o mare bucurie clipa solemnă cînd am reuşit să reconstituim, după o scrisoare veche a soţiei mele, imaginea interiorului în care dînsa o scrisese.

Dar pentru o recunoaştere oficială aparatul trebuia supus unei verificări serioase şi amănunţite.

Veţi înţelege de ce am socotit că aceste caiete ne-au sosit tocmai la timp.

Acum, cînd scriu aceste rînduri, munca noastră este terminată, imaginile trecutului au fost reconstituite şi întipărite în „memoria" cronoscopului. Aceste imagini pot fi văzute în orice moment pe ecranul aparatului. Bineînţeles că îmi aduc perfect aminte cîtă stăruinţă a trebuit să dovedim împreună cu Beriozkin ca să descurcăm nodul atît de încurcat

al destinelor omeneşti. Şi iată, acum, cînd se poate descrie tot ce s-a petrecut, se ridică în fața mea o problemă : despre ce să scriu ?... Să nu vă mirați. Se pot descrie truda și încercările noastre de a crea un cronoscop. Pot să scriu despre oamenii ale căror destine au reînviat în fața noastră pe ecran, și chiar nu numai pe ecran... Ne este foarte drag — mie și lui Beriozkin — cronoscopul, opera noastră, însă ne sînt mai dragi oamenii, suferințele și bucuriile lor... Cu cît înaintam mai mult în cercetările noastre, cu atît ne gîndeam mai puțin la experimentarea cronoscopului, n-aveam decît o dorință : să aflăm taina expediției dispărute. Chiar despre aceasta voi căuta să povestesc, și anume despre ce am putut noi afla. Iar cronoscopul... ah, dar la urma urmei nu este vorba numai despre cronoscop !...

CAPITOLUL II

în care vi se înfățișează tot ce am putut afla înainte de a începe cercetările noastre despre expediția lui Jilțov, se face prima încercare de lucru a cronoscopului și se relatează despre rezultatele acestei încercări

După ce ne-am întors acasă la mine de la prezidiul Academiei de științe, am hotărît împreună cu Beriozkin să cîntărim cu multă prevedere tot ce am auzit, înainte de a lua o hotărîre definitivă, gîndindu-ne, pe drept cuvînt, că un eșec al cercetărilor poate arunca o umbră chiar și asupra ideii cronoscopului.

— Uite ce este, Verbinin, îmi spuse Beriozkin instalîndu-se pe locul lui preferat, la marginea mesei de scris. Desigur, cine nu riscă nu cîștigă. Povestește-mi însă întîi ce știi tu despre această expediție. Știi doar că eu nu prea sînt tare în istoria descoperirilor geografice, și ca să te apuci de o treabă în care n-ai nici o idee...

Înainte chiar de a-și fi sfîrșit gîndul, îl înțelesesem foarte bine. Noi puteam risca reputația cronoscopului numai în cazul cînd afacerea merita acest lucru. În această privință eu n-aveam nici o îndoială. Dacă era într-adevăr vorba de expediția lui Jilțov, atunci trebuia negreșit să ne ocupăm de cercetările ce ni s-au cerut.

Fără să-i răspund lui Beriozkin măcar cu un singur cuvînt, m-am ridicat de la masă, începînd să mă plimb de la un capăt la celălalt al încăperii. Începea să se însereze, amîndoi eram obosiți, și-mi rugai soția să ne facă un ceai tare. În timp ce ea trebăluia prin bucătărie, am scos din raft cîteva cărți, așezîndu-le pe birou.

— Uite ce este, i-am spus lui Beriozkin, despre această expediţie se ştie în mod cert numai faptul că a fost organizată, că a plecat spre nord şi că a dispărut fără urmă.

— Cam puţin, zîmbi Beriozkin. Totuşi, în ce scop a fost organizată această expediţie, cine este acest Jilţov, toate acestea nu se pot afla?

— Ba da, i-am răspuns eu. Andrei Jilţov a fost unul dintre cei mai mari hidrografi pentru regiunile polare, membru al expediţiei lui Toll de pe vasul „Zarea"...

— Stai, stai, povesteşte te rog pe rînd, mă rugă Beriozkin. Despre Toll am auzit şi eu, ştiu că a pierit, dar de amănunte nu m-am prea interesat. Acum însă avem nevoie de amănunte; fără ele nu vom înţelege nimic.

— Da, fără să cunoaştem amănunte nu vom izbuti mare lucru, dar stai, îmi aduc aminte de un lucru ciudat. În primul rînd însă cîteva cuvinte despre expediţia pe goeleta „Zarea". Aceasta a fost organizată de Academia de ştiinţe pentru cercetările insulelor Novosibirsk şi pentru căutarea „Pămîntului Sannikov". Acum mă vei întreba ce este „Pămîntul Sannikov".

— N-am să te întreb, răspunse Beriozkin niţel supărat. S-a scris doar de sute de ori că la începutul veacului trecut acest pămînt fusese văzut de vînătorul Sannikov de pe insula Kotelni. Acest tărîm, căutat vreme îndelungată, n-a fost găsit nici pînă azi.

— E adevărat că n-a fost găsit. Totuşi, el a fost văzut nu numai de Sannikov. L-au zărit în cîteva rînduri evenkul Djergheli şi chiar Toll. În anul 1866, acesta împreună cu cercetătorul polar Bunghe studiau insulele Novosibirsk şi, la fel ca şi Sannikov, au zărit un pămînt în direcţia nord faţă de insula Kotelni... Toll era atît de încredinţat de existenţa „Pămîntului Sannikov", încît a făcut chiar o încercare să descrie, după forma munţilor, structura lui geologică. Descoperirea acestui meleag a devenit pentru Toll scopul principal al vieţii sale. Iată de ce în 1900 a plecat pe goeleta „Zarea" o expediţie spre insulele Novosibirsk. Doi ani mai tîrziu, Toll, împreună cu astronomul Zeberg şi cu doi vînători — evenkul Diakonov şi iakutul Gorohov — au murit. El lucra atunci pe insula Bennett, din arhipelagul De Long, şi urma ca goeleta „Zarea" să vină şi să-i ia de acolo. Goeleta însă, după două încercări desperate de a se apropia de insulă, a trebuit, din pricina furtunii, să se întoarcă îndărăt spre gurile fluviului Lena. Condiţiile de îngheţ din anul acela au fost nemaipomenit de grele, se ştie totuşi că hidrograful Jilţov a cerut insistent ca încercările de acostare a goeletei să fie repetate, însă comandantul ei, Matisen, n-a vrut să mai rişte înfruntarea cumplitelor furtuni nordice. Care dintre ei a avut dreptate e greu să judeci acum. Dar retragerea goeletei a costat

viața lui Toll și a tovarășilor lui... Mai tîrziu, Jilțov a scris că moartea lui Toll i-a pricinuit o adîncă impresie și că e ferm hotărît să ducă la bun sfîrșit opera întreprinsă de cercetătorul pierit în mod atît de tragic. Iată cauza organizării expediției lui Jilțov. Ea a avut ca sarcină principală să găsească și să descrie „Pămîntul lui Sannikov", apoi să treacă prin strîmtoarea Behring în Oceanul Pacific. Expediția a pornit în ajunul primului război mondial și a plecat din Irkutsk...

— Și a dispărut fără urme, termină Beriozkin.

— Da, a dispărut fără urme. Pînă azi presupunerea cea mai verosimilă a fost aceea că expediția cu toți participanții ei au pierit fie în ghețurile Oceanului Înghețat, sau pe un țărm pustiu. Se cunosc nenumărate cazuri asemănătoare. În felul acesta au pierit expediția lui Brusilov de pe „Sfînta Ana", expediția lui Rusanov de pe „Hercules", o parte din expediția lui De Long după pieirea vasului „Jeannette"... Dar dacă Zalțman s-a putut totuși salva, iar în 1919 a trăit la Krasnodar... Singur n-a putut să se salveze, este aproape exclus...

Soția ne aduse ceaiul, pe care-l cerusem tare, și, ca să nu ne deranjeze, se așeză într-un colț pe divan. Băurăm cîte un pahar de ceai și continuarăm convorbirea:

— După felul în care vorbești, încep să cred că înclini pentru pornirea cercetărilor, îmi spuse Beriozkin. Mai precis, de fapt, ai și pornit cercetările.

Perspicacitatea lui Beriozkin nu mă uimi, ne cunoșteam bine unul pe altul și știam să ne ghicim unul altuia multe idei, chiar atunci cînd nu erau exprimate cu voce tare.

— Înțeleg prea bine îndoielile tale, i-am răspuns lui Beriozkin. Cronoscopul nostru trebuie să servească marilor idealuri ale umanității. Repet însă, acesta este un caz pentru care merită să riscăm orice.

— Nu mai am nici un fel de îndoieli.

— Foarte bine. Nu cred ca această expediție să fi reușit să facă vreo descoperire oarecare, știu însă un lucru, că avem de-a face cu un act de mare curaj, ceea ce este remarcabil. Dacă acești oameni au fost învinși în luptă inegală cu forțele naturii, datoria noastră de onoare este să povestim fapta lor curajoasă!

— N-ar fi mai simplu să studiați întîi aceste caiete? Poate că nici nu va fi nevoie de cronoscopul vostru, ne sfătui cu puțină ironie soția mea. După întîmplarea cu scrisoarea ei, avea un fel de suspiciune sau, mai bine zis, un fel de teamă față de cronoscopul nostru. De fapt acesta-i un lucru firesc: dacă te-ai convins din propria ta experiență că aproape orice zi trăită de tine poate fi fotografiată și transpusă pe ecran, începi fără să vrei să cîntărești orice faptă pe care o săvîrșești, chiar dacă în general ești un om cinstit.

Urmînd sfatul prevăzător al soţiei mele, ne-am apucat să răsfoim cu grijă, pagină cu pagină, amîndouă caietele. Erau într-adevăr într-o stare foarte proastă şi nu era deci o întîmplare că tovarăşii din Muzeul etnografic de la Krasnodar au aflat atît de puţine lucruri din ele. Noi puteam să procedăm în două feluri : ori să recurgem la ajutorul criminaliştilor şi să ne apucăm de descifrarea migăloasă a documentelor, căutînd să reconstituim din caiete tot ce se putea reconstitui, ori să ne lăsăm în grija cronoscopului. N-aveam de gînd să renunţăm în totul nici la primul mijloc, dar eram tentaţi să alegem cea de-a doua cale, care ne îngăduia să economisim timpul şi totodată să punem la prima încercare importantă aparatul nostru. Am hotărît să începem cronoscopia ultimelor pagini ale celui de-al doilea caiet. Aceste pagini, aproape neatinse, erau foarte greu de descifrat, erau scrise de mîna unui om sleit de puteri, poate chiar aproape pe moarte. Rîndurile se întrerupeau deseori, apoi Zalţman, parcă adunîndu-şi puterile, revenea din nou la ele... Aveam impresia că în ultimele pagini Zalţman, pierzînd restul de puteri, căutase să mai consemneze ceva foarte important, ceva care în nici un caz n-avea voie să ia cu el pe lumea cealaltă. N-aveam nici o îndoială că descifrarea acestor pagini ne îngăduia să aflăm chestiunea cea mai însemnată : ce anume s-a întîmplat cu expediţia şi dacă s-au păstrat rezultatele cercetărilor făcute de ea.

Mă pregăteam tocmai să plec la institut, la Beriozkin, cînd mi-am adus aminte că într-unul dintre caiete era o listă cu participanţii la expediţia lui Jilţov.

Am găsit-o repede şi am citit :

1) JILŢOV, şeful expediţiei, hidrograf.
2) CERKEŞIN, comandantul vasului, locotenent.
3) MAZURIN, colaborator ştiinţific, astronom.
4) KONOPLEV, colaborator ştiinţific, etnograf şi zoolog.
5) DESNIŢKI, medic.
6) GOVOROV, ajutor de comandant de vas.

— E nostim, spuse Beriozkin cînd îi arătai lista. De Zalţman nici pomeneală !

Beriozkin se uita la mine, aşteptînd parcă să-i explic un lucru pe care nu-l înţelegeam nici eu singur.

— Uite ce este, să nu ne spargem capul de pomană, i-am propus eu. Cronoscopul ne va putea ajuta totuşi cu ceva. Hai să mergem la institut.

Cronoscopul era instalat într-o încăpere vecină cu cabinetul de lucru al lui Beriozkin. Era o treabă de cîteva minute ca să-l punem în funcţiune. M-am aşezat comod într-un fotoliu, în faţa ecranului (după o înţelegere tacită, de manipu-

larea cronoscopului se ocupa Beriozkin), și m-am pregătit să urmăresc imaginile de pe ecran. Eram vizibil nervos, așteptam cu nerăbdare punerea în funcțiune a cronoscopului. Beriozkin însă parcă dinadins tărăgăna ; era și el emoționat și-și verifica operațiile poate pentru a zecea oară. În sfîrșit se așeză pe un scaun și spuse :

— Să ședem puțin.

Uitîndu-se apoi la mine cu un zîmbet sfios, adăugă :

— Așa se obișnuiește înainte de a porni la un drum mare.

Apoi stinse lumina. Cîteva momente, care ni se părură nespus de lungi, ecranul rămase întunecat ; apoi se lumină, imaginea nu fu însă vizibilă imediat, iar atunci cînd se ivi, zărirăm un om culcat pe niște paie, un om acoperit cu o manta cenușie și care se zvîrcolea în neștire ; buzele lui se mișcau într-una ; în mînă ținea un caiet — același caiet ale cărui pagini au nimerit în cronoscopul nostru și au permis să fie reconstituită o imagine din timpurile războiului civil. „Tifos", m-am gîndit eu imediat și era s-o spun cu voce tare, cînd deodată se auzi un glas surd. El răsună atît de neașteptat, încît am tresărit fără să vreau ; aveam iluzia completă că vorbea bolnavul, deși desigur nu vorbea el : era cronoscopul care pronunța rîndurile descifrate... „Nu pot fi date uitării... Chinurile... Conștiința... Toată lumea trebuie să afle... L-am condamnat la pieire... Salvatorul nostru..." Cu nepăsare, glasul metalic al cronoscopului continua să pronunțe cuvintele extrase din caiet : „Conștiința... Conștiința... Oare am avut noi dreptate sau nu ?... Cine poate să spună ?... Așa nu mai pot continua să trăiesc... Oare aveam noi dreptate ?... Ne-a salvat, doar ne-a salvat pe noi toți..." În momentul cînd cronoscopul pronunța cu grijă ultimele cuvinte, îndărătul cărora se ascundea, fără îndoială, o mare tragedie, o durere neexprimată care chinuia un suflet, omul de pe ecran deschise caietul și, cu o mînă tremurîndă, încercă să scrie cîteva rînduri ; apoi cu greu îl ascunse la piept, sub manta și nu mai mișcă : toate problemele universului, chiar ultima, cea mai arzătoare, încetaseră să mai existe pentru el. Cronoscopul însă mai repetă încă o dată : „Oare aveam noi dreptate ?" Și deodată, după o scurtă pauză, pronunță un nume : „Cerkeșin". Imaginea de pe ecran dispăru. Instalația de amplificare a sunetului se întrerupse. Cronoscopul ne dăduse tot ce putuse da.

Cîteva minute am continuat să stăm în întuneric. În fața ochilor mei rămăsese chipul slab al omului chinuit de boală și de remușcări, cu o barbă căruntă, răvășită, cu părul zburlit și care odată fusese negru... Știam că-l văzusem pe Zaltman. Era foarte posibil ca imaginea lui să nu fi avut o asemănare grozavă, de portret, cu originalul, dar cronoscopul,

care primise însărcinarea să afle numele omului, iar după textul și scrisul său să poată „da“ despre el cîteva impresii suplimentare, după ce a examinat mii de variante, s-a oprit la una după care am fi putut să recunoaștem mai bine pe Zalțman...

— Ce zici, a murit sau a căzut în nesimțire ? mă întrebă Beriozkin, aprinzînd lumina.

— Cred că e vorba de tifos exantematic, i-am răspuns eu. Un lucru destul de grav.

Fiecare dintre noi nu se gîndea în acel moment nici la Zalțman, nici la prima încercare reușită a cronoscopului ; ne frămînta taina pe care încerca s-o transmită oamenilor acel om grav bolnav ; eram însă zdruncinați de profunda tensiune nervoasă prin care trecusem, înțelegeam că nu vom reuși să pătrundem dintr-o dată enigma, și convorbirea noastră se desfășură într-un fel cam superficial, fără să atingem subiectul cel mai important...

— Au fost cazuri cînd unii au scăpat cu viață, mă contrazise Beriozkin. De cine era ocupat în 1919 Krasnodarul ? De Denikin ? Ce căuta acolo atunci Zalțman ?

— Orice vrei, și am dat din umeri. Putea să trăiască și să lupte și să se ascundă, ce putem ști...

— Dar noi nu știm absolut nimic despre el... Și dacă mai trăiește ? Poate că aceste caiete au fost pierdute chiar de el.

— Zalțman a murit. Din păcate acesta este un lucru mai presus de orice îndoială. Altfel putea să povestească tot ce s-a întîmplat cu expediția.

Beriozkin îmi dădu dreptate. Plecarăm împreună de la institut, luînd-o agale pe străzile Moscovei, atît de liniștite în timpul nopții.

— Ce zici de cronoscopul nostru, s-a arătat a fi la înălțime ! spuse mîndru Beriozkin.

— Este adevărat, la înălțime, i-am răspuns eu cu aceeași mîndrie molipsitoare.

Pe cînd ne luam rămas bun, Beriozkin mă întrebă :

— De ce crezi oare că a pomenit el numele lui Cerkeșin ? Nu cumva din pricina acestuia se vor fi întîmplat niscaiva evenimente grave ?

— Vom căuta mîine să facem lumină în legătură cu acest lucru, i-am răspuns. După cît se pare, povestea expediției dispărute este mult mai complicată decît mi s-a părut la început. În orice caz, ultimele pagini din jurnalul lui Zalțman n-au limpezit de fapt mare lucru.

— Ba, dimpotrivă, au încurcat totul.

— Va trebui chiar de mîine să purcedem la descifrarea însemnărilor din primul caiet. Ne-am cam găsit beleaua cu treaba asta. Trebuie să procedăm pe-ndelete, pas cu pas, fără să omitem nimic.

CAPITOLUL III

în care se povestește ce anume am reușit să aflăm din caietele lui Zalțman, ce decepții noi ne așteptau și în care se dau unele informații cu caracter istoric, în special asupra participării unor deportați politici la explorarea ținuturilor Siberiei.

Cu vreo cinci zile mai tîrziu, cînd o mare parte din însemnările lui Zalțman erau descifrate și citite de noi, în biroul meu se auzi soneria telefonului.

— Tovarășul Verbinin? mă întrebă un glas necunoscut. Danielevski la telefon...

Danielevski se interesa dacă ne-am hotărît, în sfîrșit, să ne ocupăm de problema caietelor. I-am răspuns că sîntem de acord și că vom căuta să facem tot ce ținea de puterile noastre ca să lămurim povestea expediției dispărute fără urmă. Vorbeam pe un ton liniștit și sigur, cu toate că de fapt aveam prea puține motive ca să fiu optimist.

Descifrarea caietelor lui Zalțman înainta destul de repede, mereu creștea numărul de cartonașe cu rînduri descifrate și rescrise citeț, dar pe mine și pe Beriozkin nu ne părăsea nici măcar o clipă un sentiment straniu de amărăciune, ca și cînd ceea ce citeam nu era nici pe departe lucrul pe care nădăjduiam să-l aflăm. Amărăciunea era cu atît mai mult de neînțeles, cu cît informațiile noastre despre expediție se întregeau treptat; aflasem, de pildă, datorită căror împrejurări a ajuns Zalțman să ia parte la expediție, ce soartă a avut doctorul Desnițki, ce a căutat expediția la Iakutsk, cine era Rozanov și totuși...

— Știi, însemnările dau impresia unor lucruri nesigure, îmi spuse Beriozkin. Parcă ar fi făcute după spusele unei a treia persoane... Poate chiar Zalțman o fi exagerînd. Să fi auzit totul de la cineva și abia apoi să fi scris?

Dar Beriozkin renunță repede la presupunerea sa, care era cu totul neverosimilă.

— Uite ce este, izbucnii eu, nemaiputînd să mă rețin. Să lăsăm cronoscopul să ne ilustreze toate însemnările. Să avem și noi percepția vizuală a întîmplărilor... Iar mai tîrziu, deoarece aparatul există...

Beriozkin se lăsă convins fără greutate. Ne-am încuiat în biroul său și am pus cronoscopul în funcțiune. În așteptarea de noi scene emoționante, ne uitam atenți la ecran, însă... cronoscopul refuza să ilustreze însemnările, „fereastra care arăta trecutul" nu voia să se deschidă. De altfel, nu m-am exprimat exact, „fereastra care arăta trecutul" s-a întredeschis, dar nu în felul în care ne-am fi așteptat. Însemnările

ce trebuiau să capete viață cu ajutorul cronoscopului tratau despre o mulțime de întîmplări, dar pe ecran nu se vedea decît un om slab, cu omoplați subțiri, care scria de zor, așezat pe un scaun. Beriozkin se străduia să obțină un rezultat convingător, introducea în aparat mereu alte pagini din caiete, căuta să regleze cronoscopul în zeci de feluri, dar rezultatul dobîndit era de fiecare dată același. Ne-am chinuit pînă seara tîrziu, și la urmă Beriozkin se declară învins.

— Mașina naibii ! spuse el exasperat și se lăsă istovit în fotoliu. Nu face doi bani. Trebuie s-o perfecționăm încă mult, iar noi ne-am apucat de cercetări și avem nevoie de ea acum, nu mai tîrziu.

— Nu știu de ce, dar am impresia că nu e de vină cronoscopul, l-am contrazis eu, dorind cu tot dinadinsul să-l liniștesc și să-l încurajez pe Beriozkin.

— Crezi că de vină sînt caietele ?

— N-ar fi de fel exclus.

— Hai atunci să căutăm vinovatul...

— Doar singur știi că atunci cînd am început să citim aceste însemnări am avut amîndoi o impresie curioasă, relatarea evenimentelor nu ne mulțumea cîtuși de puțin. Trebuie să fie un motiv.

Beriozkin se uită îngîndurat la mine și aruncă țigara în scrumieră.

— E limpede că noi nu lucrăm cu un material provenit de la prima sursă, spuse el.

— Eu însă aș formula altfel toate acestea. După mine, nu încape nici o îndoială că aceste caiete sînt scrise de mîna lui Zaltman și că Zaltman a participat la expediție, dar ele nu reprezintă însemnările expediției. Probabil că la Krasnodar el a încercat să reconstituie din memorie evenimentele petrecute cu ani în urmă.

Beriozkin răsuflă ușurat.

— Cum de nu ne-am gîndit la acest lucru atît de simplu ! Și, apropiindu-se de cronoscop, îl mîngîie ca pe o ființă dragă. Mai mare rușinea ! Ne-am agățat de biata mașină, iar ea merge doar destul de bine. Iată, într-o clipă știe să deosebească falsul de original !

— N-am învățat încă să înțelegem cum trebuie indicațiile cronoscopului nostru, adăugai eu. Să vezi numai cînd vom învăța !...

Credeam din nou în posibilitățile nelimitate ale cronoscopului nostru și părăsirăm institutul cu sufletul liniștit și împăcat.

Nu mult după aceea, sfîrșirăm în întregime descifrarea însemnărilor lui Zaltman și citirăm tot ce era de citit. Din păcate, multe pagini lipseau, iar altele erau atît de deteriorate încît, cu tot ajutorul acordat de cîțiva celebri specialiști în

criptografie *, n-am putut să reconstituim decît cuvinte sporadice. În afară de asta, spre regretul nostru, multe dintre pagini erau acoperite cu diferite cugetări personale ale lui Zalțman, iar ele nu aveau o legătură directă cu expediția; poate că nu erau ele chiar atît de lipsite de interes, dar nu ne ajutau cu nimic în cercetările noastre, în afară de faptul că ne puteam da seama mai bine de caracterul autorului. Judecînd după toate acestea, Zalțman fusese, de bună seamă, un reprezentant tipic al vechii intelectualități cu vederi liberale, cu idei perimate despre datorie, conștiință și binele patriei. Ținînd cu tot dinadinsul să aducă pe planul problemelor morale orice subiect tratat în însemnările lui, el era îndemnat probabil de vreun țel final, voia poate să povestească despre ceva secret și înspăimîntător și pregătea în felul acesta pe eventualii săi cititori. Zalțman n-a reușit să-și ducă însemnările nici pînă la jumătatea drumului, ele se întrerupeau acolo unde relatau despre sosirea expediției la gurile fluviului Lena. Apoi urma o însemnare făcută în timpul bolii și descifrată cu ajutorul cronoscopului. Afară de aceasta, primul caiet conținea o filă cusută înăuntru ulterior și care se deosebea de restul notițelor în mod vădit atît prin calitatea hîrtiei, cît și prin sensul și stilul celor scrise; numai grafia era aceeași, scrisul fiind tot al lui Zalțman.

Punînd la o parte caietele, ne-am hotărît să facem bilanțul celor realizate pînă atunci. Prin urmare, iată ceea ce ne era de acum cunoscut.

Jilțov și ceilalți participanți la expediție sosiseră la Iakutsk îndată după începutul primului război mondial, în toamna anului 1914. Desigur că în îndepărtatul Iakutsk nu se aflase despre război decît din auzite. Dar tocmai din pricina războiului expediția lui Jilțov era considerată de autoritățile locale ca fiind cu totul inoportună, așa că a fost primită, de bună-seamă, cu oarecare răceală și, deși nu i se vor fi pus nici un fel de piedici, totuși era de bănuit că nu i s-a dat nici un fel de ajutor. Jilțov și Cerkeșin vor fi trebuit să depună destule eforturi ca să-și construiască o goeletă și să obțină echipamentul și proviziile necesare. Ei au scos-o totuși la capăt, iar după spusele lui Zalțman, Cerkeșin era acela care acționase în mod deosebit de energic și de fericit. De fapt, problema aceasta nu prea ne interesa, dar în sinea noastră ne hotărîsem să nu-i acordăm prea mult credit lui Zalțman. Cerkeșin îl va fi interesat cine știe din ce punct de vedere; bănuiam așadar că Zalțman căuta tot timpul să-l împingă pe primul plan pe comandantul goeletei. În pregătirile expediției, Jilțov și Cerkeșin au avut un ajutor însemnat din partea deportaților politici care locuiau pe vremea aceea în

---

* *Criptografie* — scriere secretă *(n. r.)*.

număr destul de mare la Iakutsk. Aflînd despre greutățile întîmpinate de expediție, ei s-au prezentat voluntar la șantierul naval, iar doi dintre ei — Rozanov și Zalțman — au luat mai tîrziu parte la expediție.

În notele sale, Zalțman vorbea destul de mult de propria lui persoană și de Rozanov. Astfel puturăm afla că Zalțman, student în medicină, fusese deportat la Iakutsk și a fost pedepsit să stea acolo timp de cîțiva ani pentru participarea lui la niște tulburări studențești. Impresia noastră era că dînsul n-a avut idei politice bine determinate, dar, fiind un om cinstit, va fi fost indignat de starea de lucruri ce domnea în Rusia țaristă, visa libertatea și egalitatea și avea o credință oarbă într-un viitor fericit. Cu totul altfel stătea cazul cu Serghei Sergheievici Rozanov. După mărturisirile lui Zalțman, el era membru în Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia, un revoluționar de profesie, un om cu păreri clare și precise. În însemnările sale, Zalțman nu polemiza niciodată în mod direct cu Rozanov, însă sublinia mereu caracterul său inflexibil și ferm. La început nu ne puturăm da seama de ce o face, mai tîrziu însă am înțeles că dintre toți participanții expediției pe Zalțman îl interesau mai mult Cerkeșin și Rozanov, asemuindu-i mereu între ei. Se putea tot atît de bine să ne înșelăm, fiindcă însemnările lui Zalțman s-au întrerupt prea curînd. Rozanov, care se afla sub controlul sever al poliției, lucra împreună cu alții la șantierul naval, atunci cînd s-a construit acolo goeleta, botezată, în memoria vasului lui Toll, „Zarea-2". Cum se făcu însă că Rozanov a luat parte la expediție, Zalțman n-a menționat în însemnările sale. Pe dînsul personal l-a invitat Jilțov în locul lui Desnițki, care se îmbolnăvise grav, iar el primi aceasta bucuros.

Expediția părăsi orașul Iakutsk în primăvara anului 1915, imediat după pornirea ghețurilor. În apropierea gurilor fluviului Lena, fură îmbarcați pe bord cîini de ham și iakuți, oameni care se îndeletnicesc cu vînătoarea și care ajunseseră în nenumărate rînduri pînă la insulele Novosibirsk. Apoi „Zarea-2" ieși prin brațul Bîkov în Marea Laptev...

Asta era tot ce-am putut afla. Din păcate, după cum vedeți, mult prea puțin. Se vede că lucrurile cele mai importante Zalțman n-avusese timp să le mai povestească. Dezamăgiți și necăjiți, stăteam în fața caietelor ca în fața unor lucruri care ne-au înșelat speranțele.

— Cum de i s-a îngăduit lui Jilțov să ia cu el niște deportați politici ? întrebă Beriozkin.

I-am răspuns că aceasta nu constituie un lucru neobișnuit. În multe rînduri, deportații politici se ocupaseră cu cercetări științifice în Siberia. Se știe, de pildă, că o serioasă muncă de studiere a Siberiei depuseseră polonezii deportați în urma răscoalei din 1863, ca Dîbovski, Cerski, Cekanovski și alții.

— Jilţov îşi va fi amintit probabil că la expediţia lui Toll au luat parte şi cîţiva deportaţi politici, adăugai eu. Cînd în primăvara anului 1902 murise medicul Walter, el a fost înlocuit de deportatul politic Katin-Iarţev, iar din echipa auxiliară de sub conducerea lui Vollosovici au făcut parte doi deportaţi : inginerul tehnolog Brusnev şi studentul Tionglinski. Probabil că ei şi-au făcut o bună reputaţie, iar Jilţov îşi completă bucuros expediţia cu oameni inteligenţi şi cinstiţi.

— De bună-seamă că aşa s-a şi întîmplat, spuse Beriozkin uitîndu-se la caiete, ca şi cum, cu o ultimă putere, ar mai fi încercat să scoată ceva din ele. Nu era de fel greu să-l înţelegi pe Jilţov, puteai să-i înţelegi în acelaşi fel şi pe deportaţii politici. O expediţie e doar un lucru viu, interesant. Noi însă eram tot aşa de departe de dezlegarea tainei expediţiei pe cît eram şi în ziua cînd ne căzuseră sub ochi pentru prima oară caietele...

Oare ce-aş fi putut să-i mai spun bunului meu prieten ?

CAPITOLUL IV

în care se discută planul viitoarelor acţiuni ; cronoscopul întrece toate aşteptările noastre, iar noi devenim martori ai unor evenimente emoţionante, care ne forţează să acţionăm rapid şi energic ; împreună cu noi, cititorul va auzi pentru prima oară despre Valea-celor-patru-stîlpi

Timp de vreo două zile ne-am ocupat cu alte treburi, ce n-aveau nici o legătură cu misterul expediţiei lui Andrei Jilţov ; voiam să ne mai odihnim puţin, să căutăm să ne distragem de la cercetările noastre. De Beriozkin nu ştiu, de mine însă pot spune, cu mîna pe inimă, că n-am izbutit nici în ruptul capului să mă gîndesc la altceva. Judecînd însă după înfăţişarea posomorîtă cu care Beriozkin se arătă a treia zi la mine acasă, se vedea limpede că problema expediţiei nu-i ieşise, în tot acest timp, nici lui din minte.

— Ce-ai de gînd să facem ? întrebă el. Doar nu putem sta cu mîinile în sîn !

— Nu putem ! acest lucru îl înţelegeam tot aşa de bine ca şi prietenul meu. Dar ce să fi făcut ?... Să ne fi interesat cumva la Arhive ?

— Mă gîndisem şi eu la acest lucru. Te pomeneşti că s-a mai păstrat vreun document interesant.

Din păcate, ştiam prea bine că la Arhive nu puteam nădăjdui mare lucru şi că, făcînd aşa, ne agăţam de un pai şi că nu cîştigam altceva decît o slabă încurajare şi speranţă.

— Să încercăm totuşi, am spus eu, căutînd să alung îndoielile. N-avem ce pierde...

— Numai timpul, obiectă Beriozkin.

— Vom căuta să nu pierdem nici timpul, i-am răspuns în aceeaşi clipă. Să acţionăm cît mai repede cu putinţă!

— Să acţionăm? Şi ce ai de gînd să întreprinzi?

Şi iată aşa ne-am întors exact la punctul de unde pornisem.

— Avem doar cronoscopul, i-am amintit nu fără oarecare ironie.

— Asta-i bună! Cît o să mă tot uit la spatele gîrbovit de slăbiciune al lui Zalţman, îmi răspunse pe acelaşi ton Beriozkin.

În numele prezidiului Academiei, am trimis un scurt chestionar la toate arhivele din ţară, cerînd informaţii, cît despre noi, în vremea asta, tot la cronoscop ne-am întors. E adevărat că Beriozkin propunea să luăm un avion şi să plecăm spre Iakutsk, eu însă nu eram de aceeaşi părere; era mai indicat să primim întîi răspunsul de la Arhive. Pînă atunci, fără să ne aşteptăm la vreun succes, ne-am hotărît să supunem examenului cronoscopic restul de file din caiete: atît pe cele descifrate, cît şi pe cele pe care nu reuşisem încă să le descifrăm. Examinînd încă o dată primul caiet, ne-am uitat cu mai multă atenţie la fila care fusese adăugată ulterior şi care se deosebea de celelalte atît prin calitatea hîrtiei, cît şi prin caracterul scrisului. Încercasem şi mai înainte s-o descifrăm, dar n-am putut distinge decît nişte cifre semănînd cu coordonatele: 67°21'3" şi 177°13'17". Dacă aceste cifre reprezentau într-adevăr coordonatele, atunci locul indicat de acestea trebuia să se găsească în Ciukotka, undeva pe cursul superior al fluviului Belaia, care se varsă în Anadîr... Zalţman putuse în orice caz să ajungă acolo în cazul că „Zarea" naufragiase undeva pe lîngă malurile Ciukotkăi. Dar pentru ce oare însemnase dînsul tocmai această vale? Şi ce putea să reprezinte inscripţia următoare: „VI. celr. ptr. stp. (apoi urmau coordonatele), ntmplr. zgdtr: clb, n.v., 140, flv., crng., plpl. prbşt, rdcin!!!" Probabil că în mod cifrat Zalţman consemnase ceva foarte important pentru el; ce anume, n-am prea putut înţelege, iar în cronoscop speranţe prea mari nu ne puneam; ne gîndeam că din nou ni-l va arăta numai pe Zalţman scriind. Ne înşelam, şi greşeala noastră se datora numai lipsei noastre de experienţă în materie de cronoscopie. Tocmai faptul că fila adăugată ulterior caietului se deosebea de celelalte însemna că ar fi trebuit cea dintîi să fie supusă unei analize amănunţite.

Beriozkin propuse să începem experienţa cu această filă. Prima problemă pe care am pus-o să ne-o rezolve cronoscopul a fost să ne lămurească cum şi de ce a fost ruptă fila

din caiet. Portretul lui Zalțman se păstrase în „memoria" cronoscopului și de aceea apăru imediat pe ecran. Spre mirarea noastră însă, cronoscopul întîrzie mai mult ca de obicei cu răspunsul. Apoi pe ecran începură să apară niște mîini scheletice, murdărite de pămînt ; mîinile, cu unghiile roase de dinți, au deschis caietul, au așteptat o secundă, ca să rupă apoi în grabă din caiet fila acoperită cu semne indescifrabile, au împăturit-o și au ascuns-o ; vedeam cum Zalțman o băgase în buzunarul hainei, apoi ecranul s-a stins.

— Trei amănunte interesante, i-am spus lui Beriozkin. Unghii roase, mîini murdărite de pămînt, mișcări grăbite. Zalțman a ascuns ceva în pămînt și se temea să nu fie văzut de cineva. Unghiile roase, numai dacă nu-i vorba de-o obișnuință, dovedesc o stare sufletească zbuciumată...

— Aci nu-i vorba de obișnuință, afirmă Beriozkin. Iată și dovada.

El dădu din nou drumul la cronoscop, și pe ecran apăru încă o dată imaginea lui Zalțman în ultimul său ceas. Mîinile-i subțiate, dar curate și cu unghii drepte, strîngeau caietul tăinuit.

— Să-i trasăm o nouă sarcină cronoscopului, îmi propuse Beriozkin. Poate că va fi în stare să descifreze aceste însemnări.

Și, iată așa, primi cronoscopul nostru o nouă însărcinare. Răspunsul veni fără zăbavă. Pe ecran apăru un om lat în spate, înalt de statură, care nu semăna de loc cu Zalțman ; portretului îi lipseau acele trăsături deosebite, care îți rămîn de obicei întipărite pentru totdeauna în minte, aveai însă sentimentul că în fața ta se află un om exigent, aspru, ba chiar crud ; ședea la o masă și scria, în fața lui se zărea același caiet pe care Zalțman căutase să-l ascundă. Deodată, în mijlocul liniștii depline răsunară niște cuvinte neașteptate : „Scopul scuză mijloacele. Hotărîrea mea este luată odată pentru totdeauna, rămîne numai să fie dusă la capăt. Și ea va fi îndeplinită, cu toate că prevăd că nu toată lumea mă va urma..."

Beriozkin întinse mîna și închise aparatul.

— Probabil că este o încurcătură la mijloc, spuse el. Va trebui să încercăm să punem din nou întrebarea noastră cronoscopului. Redeschise aparatul, și pe ecran apăru din nou omul înalt și spătos cu expresia aceea atît de crudă a feței. „Hotărîrea este luată în mod definitiv" — se auzi vocea metalică a cronoscopului.

— Ce drăcie o mai fi și asta ! se miră Beriozkin. Nu mai înțeleg nimic...

Voi din nou să închidă aparatul, eu însă nu-l mai lăsai.

— Am convenit doar să-i acordăm aparatului toată încrederea. Hai, să mai ascultăm !

Vocea metalică continuă: „...Nu toată lumea mă va urma. Eu însă nu mă voi sinchisi de nimeni..."

Deodată imaginea deveni confuză, iar vocea începu a bîigui ceva cu totul de neînțeles.

Nervos și nemulțumit, Beriozkin închise brusc aparatul.

—Ceva nu este-n regulă, spuse el. Cu siguranță, ceva nu merge cum trebuie. Doar nimeni n-a umblat la aparat! Ar trebui să funcționeze normal!

Beriozkin își pierduse firea în mod vădit; vru să mai dea o dată drumul la aparat, eu însă îl rugai să scoată fila din cronoscop.

— De ce-ai nevoie de ea? mă întrebă Beriozkin fără să-și ascundă enervarea. N-am studiat-o doar în lung și în lat?

Scosei hîrtia, cu toate că nu știam încă ce trebuia și ce urma să mai fac cu fila aceea. Am examinat-o îndelung. Beriozkin stătea lîngă mine și mă tot zorea cu glasul său iritat. Eram cît pe-aci să i-o dau îndărăt, cînd deodată îmi veni o idee.

— Ascultă, îi spusei, noi știm doar că cronoscopul cercetează pagina de la un capăt la altul, nu-i așa?

— Așa-i.

— Atunci fii atent: rîndurile scrise de mîna lui Zalțman se găsesc abia la mijlocul paginii...

— Deasupra lor însă nu pare să fie scris nimic!

— Dar dacă totuși este scris ceva? Deși pentru noi sînt invizibile, cronoscopul n-a trecut peste însemnările acelea fără să le fi observat.

— Să fie vreun scris secret, cu cerneală simpatică?

— Nu știu ce și cum anume, dar ceea ce-i sigur e că o mărturie există. Caută să precizezi mai bine însărcinarea pe care o vei da din nou cronoscopului. Oare n-am putea s-o formulăm în așa fel încît aparatul să nu analizeze deocamdată rîndurile scrise de Zalțman, ci să-și concentreze toată atenția asupra textului invizibil?

— Putem să formulăm. Ce va ieși însă nu știu.

— Încearcă.

— Tu crezi că imaginea și sunetul s-au amestecat din cauză că s-au suprapus cele două rînduri de însemnări?

— Cel puțin acesta-i lucrul la care m-am gîndit cel dintîi...

— Hm! spuse Beriozkin. Hai atunci să încercăm.

Trecu destul de mult timp pînă meșteri nu știu ce piese, învîrtindu-se pe lîngă cronoscop, în vreme ce eu îi urmăream cu emoție fiecare mișcare, doar eram la un pas de dezlegarea unei taine grozave și mă neliniștea gîndul că mașina noastră ne-ar putea cumva înșela și dezamăgi toate speranțele...

Terminînd cu punerea în funcțiune a cronoscopului, Beriozkin se așeză, în sfîrșit, alături de mine și pentru a treia

oară apăru pe ecran același om voinic cu fața nespus de crudă, pentru a treia oară sunară aceleași cuvinte. În momentul cînd vocea metalică pronunță : „Eu însă nu mă voi sinchisi de nimeni!" fără să vreau l-am apucat de braț pe Beriozkin, iar vocea continuă : „Cine se va ridica împotrivă-mi va fi sortit pieirii împreună cu toți ceilalți. Observ că unii au și uitat cui datorează salvarea lor. Va trebui să le amintesc. Numai să-i pot veni de hac acestui... Nu-i voi ierta niciodată lui Jilțov că l-a adus cu noi..."

Vocea tăcu, și se topi și imaginea.

Mulțumiți, ne uitarăm unul la altul. Cronoscopul trecuse strălucit o nouă încercare complicată și cu totul dificilă.

— Toate-s bune, Verbinin, totuși nu înțeleg nimic ! izbucni Beriozkin, revenind la problema soartei expediției. Cine o fi acest necunoscut ? Dar să nu căutăm încă să facem presupuneri. Să lăsăm întîi cronoscopul să ilustreze și să descifreze rîndurile scrise de Zalțman.

Ceea ce ne-a fost dat să vedem doar peste cîteva minute ne-a surprins și mai mult. Vocea metalică pronunță limpede și cu nepăsare aceste cuvinte : Valea-celor-patru-stîlpi. Nădăjduiam să apară pe ecran o vale ; aceasta era însă o sarcină deocamdată peste puterile cronoscopului. Imaginea neclară dispăru cu repeziciune și din nou Zalțman se ivi pe ecran. El făcu în caiet o însemnare pe care am reușit de îndată s-o citim : „Nu mai există nici o scăpare, sînt zguduit de cele întîmplate ; caietul l-am ascuns..." Apoi Zalțman porni țintă înainte, dar ne fu imposibil să aflăm sau să ghicim măcar de unde venea și încotro anume se depărta într-un chip atît de ciudat, ca un somnambul. Cronoscopul continua să păstreze o tăcere profundă, în vreme ce pe ecran nu încetau să treacă niște unde de o formă stranie, de culoare verzuie, încît aveam impresia că creierul electronic al aparatului întîlnise o problemă pe care nu putea s-o rezolve. Pe neașteptate însă, vocea metalică rosti încet, parcă fără să vrea cuvîntul : „Povarnea".

— Desigur, așa trebuie să fie ! exclamai eu. Așa se numește în Nord o colibă !

Cronoscopul însă nu „cunoștea" pesemne această expresie, așa că imaginea colibei nu apăru pe ecran.

Beriozkin deconectă aparatul și făcu operația explicativă a problemei pe care urma s-o rezolve cronoscopul, adică ce anume însemna „povarnea" în cazul nostru. Pe ecran apăru o colibă cu acoperișul scund ; din ea ieșise Zalțman cu puțin timp în urmă. „Nord-vest" — rosti cronoscopul. „O sută patruzeci". Zalțman mergea cu pași măsurați și ne dădurăm seama că „o sută patruzeci" nu putea însemna altceva decît numărul de pași pe care Zalțman trebuia să-i facă atunci ca să ajungă undeva. Apoi răsunară cuvintele : „Fluviul, Ză-

voiul!" În acel moment, Zalțman se opri și notă ceva în caietul pe care-l purta cu el. Probabil își însemnase cifra și cuvintele pe care le auzisem și noi. Pe ecran apărură imaginea nelămurită a unui rîu, apoi cea a unui zăvoi. După o scurtă tăcere, glasul metalic al cronoscopului rosti : „Plopul răsturnat, rădăcina", și văzurăm un plop înalt răsturnat de furtună, cu rădăcinile în sus.

— Astea-s aiureli curate ! izbucni Beriozkin de-a dreptul furios. Acțiunea se petrece de fapt dincolo de Cercul Polar, în tundră, iar aici se vorbește de un zăvoi și de plopi, parc-am fi în Ucraina ! Sîntem nevoiți, așadar, să repetăm întrebarea pusă cronoscopului.

— Dar de ce ? N-are nici un rost să mai repetăm întrebarea, spusei eu. Cronoscopul a reconstituit doar cu o precizie uimitoare imaginea. Zalțman a ascuns jurnalul său la o sută patruzeci de pași la nord-vest de colibă, în pădure, la rădăcina plopului răsturnat de furtună !

— Bine, dar înțelege odată, omule, că acolo nu sînt nici zăvoaie, nici plopi. Doar ne aflăm în Ciukotka !

— Dar de ce să nu fie ? Acest lucru îl recunosc și îl afirmă toți geografii : în valea rîului Anadîr și a afluenților săi s-au păstrat, printr-un capriciu al naturii, așa-zisele păduri insulare. Spre sud și spre nord de bazinul Anadîrului se întinde tundra, în schimb în văile rîurilor cresc adevărate păduri de plopi, sălcii, zade și mesteceni... La urma urmei, tocmai acest fapt constituie o dovadă că cronoscopul a descifrat exact însemnarea și a ilustrat-o corect.

— Bine, dar toate acestea îmi par a fi de fapt niște lucruri cu totul absurde, răspunse Beriozkin gînditor. Știi că atunci cînd închid ochii mi se pare uneori că nici n-ar exista vreun cronoscop și că toate le-am citit sau le-am auzit undeva sau sînt o fantezie de a noastră... Ar fi timpul să acționăm energic. Danielevski ne-a făgăduit oricum ajutor. Cerem să ni se dea un avion și plecăm în Ciukotka. Ce zici ? Ești de acord ?

Înainte însă de a porni spre Ciukotka pagina ce fusese descifrată de cronoscop o predarăm ca să fie examinată în continuare de specialiști în criptografie. După o analiză amănunțită, confirmară și ei că în afară de textul foarte lizibil mai existau pe pagină urme foarte slabe ale unei alte însemnări care se imprimaseră însă pe hîrtie cu totul întîmplător ; probabil că notițele vor fi fost scrise pe pagina precedentă, iar textul — prin simplă suprapunere — s-a întipărit pe fila care nimerise la noi. Niciodată n-am fi sesizat și n-am fi dat atenție acestor urme, însă „ochii" electronici ai cronoscopului le-au observat și le-au descifrat. Specialiștii, la rîndul lor, au reconstituit parțial pentru noi aceste rînduri, și ne-am convins că ele reprezentau un scris energic, dur și care n-avea

nici o asemănare cu cel al lui Zalţman... Mai mult decît atît, pagina a fost supusă unei analize dactiloscopice şi s-a putut stabili că alături de amprentele noastre se mai păstraseră amprentele altor două persoane.

CAPITOLUL V

în care se arată ce informaţii ni s-au comunicat din Irkutsk, cum a fost organizată prima expediţie a cronoscopiştilor şi ce anume am reuşit să aflăm la Irkutsk despre soarta lui Rozanov

Despre primele rezultate ale cercetărilor noastre i-am dat de ştire lui Danielevski, iar el le-a comunicat prezidiului Academiei de ştiinţe. Am asistat şi noi la şedinţa aceea a prezidiului Academiei, arătînd care ne erau planurile de viitor. Propunerile noastre fură aprobate şi scurt timp după aceea expediţiei cronoscopice i-a fost pus la dispoziţie un avion.

Puteam să plecăm chiar atunci spre Ciukotka, însă din cauza cronoscopului am fost nevoiţi să mai zăbovim aproape o lună de zile. Mi se pare că încă nu v-am spus că un cronoscop, cu toată complexitatea şi sensibilitatea sa, nu este de fel o maşină de mari proporţii. Beriozkin îşi propusese de la bun început să realizeze un aparat portativ. Desigur, nici unul dintre noi nu l-ar fi putut purta la el în sensul strict al cuvîntului, dar ca să-l transporţi uşor cu un automobil sau cu un avion acest lucru nu prezenta nici un fel de greutate... Totuşi, folosit în afara zidurilor Institutului de maşini electronice, cronoscopul nostru mai avea nevoie de un anumit aparataj suplimentar, iar montajul acestuia ne-a făcut să zăbovim la Moscova cîteva săptămîni.

Dar nu ne-a fost dat să regretăm de fel întîrzierea asta. În primul rînd venise vara. În al doilea rînd... Da, în al doilea rînd ne-au venit pe neaşteptate cîteva ştiri importante din Irkutsk. Unul dintre colaboratorii muzeului etnografic, un perfect cunoscător al Siberiei, căruia i s-a arătat scrisoarea Academiei către arhiva oraşului, ne dădu de ştire că dacă despre expediţia lui Jilţov nu ştie nimic, în schimb îi este bine cunoscut numele lui Rozanov, bolşevic şi ostaş din garda roşie, care a luptat pentru puterea sovietică împotriva lui Kolceak. În caz că e vorba de acelaşi Rozanov care participase la expediţia lui Jilţov, atunci vom putea căpăta informaţiile cele mai precise.

Iată de ce avionul nostru expediţionar, pe bordul căruia era instalat cronoscopul, trebui să aterizeze întîi la Irkutsk. Etnograful, entuziast, ne aştepta la aerodrom. Comitetul exe-

cutiv al orașului ne-a pus la dispoziție o mașină (nu știu de ce o camionetă, pesemne și-au închipuit că vom încărca pe ea cronoscopul) și ajutorul nostru ne propune să mergem la Rozanov. El spunea acest lucru, ca și cum Rozanov se mai afla în viață.

— Nu, spre părerea noastră de rău, nu mai trăiește, răspunse etnograful. El trăiește numai în inimile siberienilor.

Era încă devreme, aproape de ora șase dimineața; mașina trecea pe străzile liniștite și pline de verdeață ale Irkutskului, apoi orașul rămase în urma noastră. Descriind un arc, șoseaua porni de-a lungul Angarei și n-o mai părăsi. Cerul era acoperit de un strat dens de nori, iar deasupra Angarei, cu apele ei repezi și întunecate, plutea, ca niște nori, o ceață albă, încît aveai sentimentul că însuși fluviul respiră și că răsuflarea-i rece și umedă ajunge pînă la noi. Ședeam în cabină între Beriozkin și etnograf. Nici unul n-avea chef de vorbă. Mașina gonea de-a lungul pădурicilor de mesteceni și pini, de-a lungul satelor așezate pe malul fluviului, și mă gîndeam că nu peste multă vreme pe locul lor se va întinde noul lac de acumulare. Ceața de deasupra fluviului începu treptat să se împrăștie și prin vălul ei se zăreau niște bărci de pescari. Mașina străbătea în scurte răstimpuri, alternativ, zone de aer cald și de aer rece, în curînd însă vremea se încălzi de-a binelea și se ivi triumfător soarele. Distingeam acum destul de bine dealurile împădurite de pe malul stîng al Angarei, fîșia îngustă a liniei de cale ferată care trecea lipită de malul apei... Deodată fluviul și — după el — șoseaua făcură o cotitură bruscă și între două înălțimi se ivi o largă fîșie de apă, strălucitoare: era Baikalul.

Ne-am oprit în satul Listvennicinîi, și etnograful ne conduse spre povîrnișul dealului acoperit de pini și cedri. O cărare bătătorită se ridica pieptiș spre vîrf, și de departe încă zărirăm un obelisc alb, înalt, ridicat deasupra unei movile. Acolo era mormîntul comun unde fusese înhumat un grup de luptători pentru cauza Revoluției proletare, iar între multe alte nume sculptate în placa de marmură puturăm citi și numele atît de cunoscut nouă: S. S. Rozanov.

— A fost membru al Comitetului din Irkutsk al P.C. (b) din Rusia, spuse etnograful, și unul dintre conducătorii răscoalei împotriva armatelor lui Kolceak. A căzut în ianuarie anul 1920 lîngă satul Listvennicinîi pe malul Baikalului...

...Cu căciulile în mînă, stăteam îngîndurați. Briza de dimineață abia ne mișca părul. Baikalul era acoperit cu un străveziu văl de ceață albăstruie. Lacul era liniștit, măreț și totuși foarte obișnuit. Din port tocmai pornea spre larg un mic remorcher... Chiar pe țărmul lacului se întindea un sat mare cu case construite solid. Din locul de unde stăteam se zăreau mergînd spre școală mici grupuri de copii.

CAPITOLUL VI

în care se vede că expediția cronoscopiștilor sosește cu bine în Ciukotka, se convinge că despre Valea-celor-patru-stîlpi n-a auzit nimeni niciodată, dar pînă la urmă cercetătorii găsesc și această vale necunoscută și misterioasă

La Arhiva orașului Irkutsk ni se adeveri cu documente tot ceea ce aflasem despre Rozanov pe țărmul lacului Baikal din spusele etnografului. Știrile primite de noi cuprindeau însă ultima și probabil cea mai glorioasă și mai scurtă perioadă din viața unuia dintre eroii noștri, perioada luptei pentru puterea sovietică din Siberia de est. Aceste știri confirmau exactitatea însemnărilor lui Zalțman. Da, Rozanov, un participant liber sau forțat al expediției lui Jilțov, a fost un revoluționar de profesie, un adevărat comunist, care pînă la ultima suflare păstrase fără șovăire credința în idealurile sale. Trăise viața grea a unui erou și căzuse ca un viteaz în lupta cu bandele lui Kolceak... Figura acestui om ni se înfățișă absolut clară, ne deveni apropiată și dragă ; eram însă foarte departe de rezolvarea problemei principale, aceea a soartei expediției.

Apariția lui Zalțman la Krasnodar nu ne mai mira, deoarece era sigur că nu se salvase singur, dovadă că și Rozanov putuse să răzbată din nou pe continent și să ajungă într-un oraș mare. Ce s-a întîmplat însă cu ceilalți membri ai expediției ? Despre ce întîmplare misterioasă a încercat Zalțman să povestească înainte de a muri ? S-au mai păstrat oare pe undeva niște documente ? Ca și pînă atunci, la nici una dintre aceste întrebări nu puteam căpăta măcar un singur răspuns. Așa că toate gîndurile noastre erau îndreptate acum numai spre Valea-celor-patru-stîlpi...

După trei zile de călătorie am ajuns în Ciukotka și am aterizat pe aerodromul satului Nîrkovo. Expediția noastră stîrni repede un interes deosebit printre localnici, dar, în ciuda insistențelor noastre și a bunăvoinței celor întrebați de noi, despre Valea-celor-patru-stîlpi nimeni nu știa nimic.

— Valea noastră se află la gurile fluviului Belaia. Acolo era cîndva o colibă...

— Aceasta nu poate alcătui vreun semn, ni s-a răspuns. Puține colibe sînt oare în Nord ? !

— De acord, am răspuns noi. Pe malul fluviului Belaia însă nu credem că s-ar afla colibe cu sutele... Și apoi cunoaștem coordonatele, știm unde trebuie să căutăm.

Și iată așa am început să căutăm. A doua zi, un avion al aviației polare decolă de pe aerodrom și își luă zborul spre

nord (nu puteam risca să luăm cu noi şi cronoscopul, aşa că-l lăsarăm pe aeroportul din Markovo). La început zburarăm deasupra regiunii mlăştinoase a Anadîrului, acoperită de nenumărate lacuri mici, apoi pătrunserăm într-o regiune accidentată şi avionul trecu pe deasupra unui şir de dealuri ; de sus aceste dealuri păreau şterse, fără viaţă, numai pe alocuri se zăreau nişte pete întunecate, erau nişte pîlcuri de arini negri. Cu totul altă privelişte se deschise în faţa noastră după ce lăsarăm în urma noastră şirul de dealuri. Acum avionul zbura de-a lungul văii fluviului Belaia ; şerpuind, schimbîndu-şi mereu cursul, fluviul curgea liniştit printre malurile joase, acoperite de păduri ; aceste păduri se întindeau pînă la malul apei şi fîşia lor îngustă era abia conturată de linia mai deschisă a tufişurilor. Dincolo de toate astea, spre nord, se întindea tundra, cenuşie, plină de mlaştini şi cu locuri pe care zăpada scînteia încă în petice numeroase.

Cu cît avionul nostru zbura mai spre nord, cu atît mai înalte creşteau dealurile, cu atît se făcea mai dreaptă valea fluviului, iar fîşia pădurilor de pe ţărm se îngusta ; curînd pilotul fu nevoit să se înalţe pentru că în faţa noastră începură să se ridice lanţuri de munţi prăpăstioşi, cenuşii, ici-colo cu pete rare, verzi, pricinuite de pîlcurile de arini ; aceste pete se împuţinau pe încetul, pentru ca pînă la urmă să piară cu totul ; în schimb se iviră dese locuri golaşe acoperite cu zăpadă, din ele porneau mici rîuleţe, iar pomii se răreau cu cît înaintam mai departe spre nord. În tot acest timp nu ni se ivi în faţa ochilor decît o singură aşezare, aparţinînd de bună-seamă crescătorilor de cerbi : aşezarea nu era alcătuită decît din cîteva corturi cu vîrful ascuţit şi un ocol pentru cerbi. Mai zărirăm într-un tîrziu o colibă singuratică, însă ea ni se păru a fi nelocuită, pentru că nu se vedea nici o trîmbă de fum ieşind din coş.

Ofiţerul de bord ne preveni că în curînd aveam să ajungem deasupra punctului indicat.

— Să fii cu ochii-n patru, tovarăşe Verbinin, îmi spuse el. Nu e chiar atît de uşor să descoperi de la înălţimea asta stîlpii pe care-i căutaţi. După o clipă de gîndire adăugă, nu fără oarecare ironie : În afară numai de cazul că ei ar exista într-adevăr !

Valea fluviului Belaia se îngusta văzînd cu ochii. La nord se distingea fără nici o greutate lanţul munţilor Anadîr, ce se înălţau plini de o forţă cutezătoare spre cer. Lucrul ce mă tulbura cel mai mult era că dispăruseră cu totul pădurile ; doar în notele lui Zalţman se vorbea de o pădure şi de un plop răsturnat ; chiar şi cronoscopul nostru ni le înfăţişase şi încă într-un fel cum nu se putea mai sugestiv. În clipa aceea simţii îndreptată asupra mea privirea cercetătoare a lui Beriozkin şi m-am întors spre el. Ridicînd din sprîncene, ca

totdeauna cînd voia să-mi arate că nu găsea nici o ieșire din impas, îmi arătă cu un semn descurajat peisajul ce alerga sub noi. De bună-seamă că tabloul acela îl neliniștea tot atît de mult ca și pe mine.

Mă uitai încă o dată în jos și nu mi-a fost greu să înțeleg că în punctul indicat nu vom găsi niciodată Valea-celor-patru-stîlpi. Am ajuns la această concluzie nu pentru că mă îndoiam de precizia determinării astronomice — bănuisem de mult că aceasta arăta numai cu aproximație poziția văii ; am ajuns la ea prin analiza fizică-geografică a regiunii. Vînturile nordice puteau sufla în voie prin valea fluviului Belaia, care se înălța tot mai sus, așa că plopii n-aveau cum să reziste aci. Astfel am ajuns la concluzia că pe undeva în apropiere trebuia să existe o mică vale închisă aproape din toate părțile, bine apărată de vînturile nordice printr-un lanț înalt de munți, valea unuia dintre afluenții fluviului Belaia în care se va fi putut păstra acea insulă de pădure, poate cea mai nordică din întreaga Ciukotkă... În Nord, vegetația arborescentă nu este distrusă de frig, nici de geruri mari, după cum se crede. În raioanele Verhoiansk și Oimiakon, în ținuturile borealului „pol al frigului", unde temperatura scade aproape pînă la —70°, crește taigaua, și arborii se simt acolo cum nu se poate mai bine. Pricina adevărată a lipsei de păduri în tundră o constituie temperatura joasă în timpul verii și seceta. Da, în Nord plantele pier deseori de secetă, fiindcă stau — cum s-ar zice — „pînă la gleznă" în apă. Vînturile de primăvară sînt nespus de dăunătoare pentru arbori : pomii încep să se trezească din toropeala iernii, umiditatea se evaporă, iar alta în loc n-au de unde căpăta, fiindcă pămîntul nu e încă dezghețat. Chiar dacă pămîntul se dezgheață, pomii tot pier de secetă, fiindcă rădăcinile lor nu pot trage apa prea rece ; asta e faimoasa „secetă fiziologică".

— Am ajuns, ne anunță ofițerul de bord.

Sub noi se întindea pustiul arctic, dar de la înălțime nu puteam observa nici un semn de viață. Considerațiile mele le-am împărtășit ofițerului de bord și l-am rugat să continue zborul ceva mai spre est : după cum îmi dădeam seama, lanțul munților Anadîr apără acolo mai bine văile învecinate.

Avionul luă noua direcție și începu să ia înălțime : oricum, nici o oază verde a vreunei păduri n-avea cum să scape atenției noastre.

Bănuiala mea se adeveri în curînd. După vreo douăsprezece minute de zbor zărirăm de la înălțimea la care zbura avionul pata oazei ce se detașa din culoarea cenușie a munților. Coborînd treptat, avionul se îndreptă în direcția acesteia și începu să se rotească deasupra unei văi mici lipite de povîrnișul masiv al lanțului de munți ; la țărmul unui rîuleț se zăreau un colț de pămînt împădurit și o colibă dreptun-

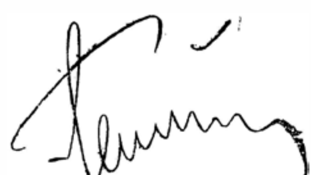
ghiulară, iar puțin mai încolo pata albicioasă a unui luminiș acoperit de zăpadă. Dură totuși cam mult ca să putem descoperi și distinge de la înălțime stîlpii, însă la ultimul viraj atît Beriozkin cît și eu izbutirăm să observăm unul dintre ei — probabil cel mai înalt.

Era mai presus de orice îndoială că dădusem peste Valea-celor-patru-stîlpi. Ofițerul de bord determină poziția, o notă pe hartă și ne luarăm fără zăbavă zborul îndărăt.

(Sfîrșitul în numărul viitor)

Cu prilejul vizitei lui Gherman Stepanovici Titov în România, colaboratorul nostru Victor Bîrlădeanu i-a pus cosmonautului nr. 2 în numele Colecției o întrebare referitoare la părerea sa despre literatura științifico-fantastică. Iată răspunsul primit:

Ce cred despre literatura științifico-fantastică? Ceea ce cred despre orice fel de literatură: că n-are valoare decît în măsura în care încălzește inimile oamenilor și-i îndeamnă la fapte mari, eroice. Întreaga literatură a timpului nostru — și nu exclusiv cea științifico-fantastică — ar trebui să aibă în centrul ei nu numai omul prezentului, ci și omul viitorului. O asemenea preocupare ar desfășura mai larg aripile imaginației creatoare, i-ar îmboldi pe scriitori să exploreze cu mai multă îndrăzneală „ținuturile necunoscute" ale vieții oamenilor.

Tiparul: Combinatul poligrafic Casa Scînteii

2012

CLUB

COLECȚIA

Povestiri

ȘTIINȚIFICO-FANTASTICE

cpsf.info

prelucrare

&

editor

Costin Teo Graur

i.m. Pompilu

Au scanat, corectat, prelucrat.

Ceea ce nu au fost în stare redacțiile Știință și tehnică sau cei care au dat să continue CPSF, au reușit, cu multă dăruire, muncă și cheltuială, acești entuziaști.

Lor trebuie să le mulțumim pentru că avem acum posibilitatea să (re)citim legendara Colecție.

clandher
flash_gordon
evilgheorghe
krokodyliu
progressivefan3
car_deva
coollo
fractalus
panionios
nid68
un anonim (RK)
Gyuri
hunyade
dl. Dan Lăzărescu
Cilly Willy
fizikant
Doru Filip
connieG

(dacă este omis cineva, vă rog un email și reparăm greșeala)

Abonamentele la revista „Știință și Tehnică" și la colecția de „Povestiri științifico-fantastice" se primesc pînă cel mai tîrziu în ziua de 23 a lunii, cu deservirea în a doua lună următoare.

Abonamentele se primesc de către difuzorii de presă din întreprinderi, instituții și de la sate, secțiile de difuzare a presei, precum și de către factorii și oficiile poștale.

APARE DE DOUĂ ORI PE LUNĂ - PREȚUL 1 LEU

• DECEMBRIE 1961